

Marginalizarea socio-spațială a romilor. Repere teoretice și concluzii

Workshop SPAREX

Enikő Vincze

22.07.2013

REPERE TEORETICE. RELAȚIA DINTRE SOCIAL ȘI SPAȚIAL

Relația dintre procese sociale și forme spațiale

Abordarea tematică a relației dintre procese sociale și forme spațiale

Abordarea integrată a relației dintre procese sociale și spațialitate

Interogări ale relației dintre procese sociale și spațiu

Relația dintre procese sociale și forme spațiale

Spațiul nu este un loc natural/fizic dat în care se derulează procese sociale, ci:

- se produce și formează prin acțiuni și procese sociale
- este producător/creator de relații și procese sociale
- este cadru de desfășurare a relațiilor inter-umane, realitate materială, în care se desfășoară viața socială, economică etc.
- este simbol al relațiilor sociale și de putere, reflecție asupra acestora în vederea raționalizării și controlului acestora (hărți, planuri de urbanism)
- include și imaginarul și reprezentările cotidiene ale sale, sensuri, înțeleșuri, amintiri, percepții, experiențe trăite

(space as social product, Lefebvre 1991)

Abordarea tematică a relației dintre procese sociale și forme spațiale

- **excluziune socială** (*the inability of our society to keep all groups and individuals within reach of what we expect as a society, Power and Wilson 2000*)
- **incluziune adversă sau diferențiată sau inegală** (*adverse incorporation as a multi-dimensional concept refers to particular forms of interaction involving the state, market, community and household, or to the institutional forms and relations that keep people poor over time, Hickey and du Toit 2007*)
- **dezvoltare inegală** (*the uneven distribution of environmental degradations and social dislocations results from neoliberal politics that both at international and national level facilitates capital accumulation and explains the increased social inequality within a territory by the failures of the individuals to enhance their own human capital, Harvey 2006*)
- **marginalitate avansată** (*advanced marginality is a form of exclusionary closure translating into expulsion to the margins generated by structural forces such as polarized economic growth, fragmentation of wage labor, casualization of employment, mass joblessness amounting to outright deproletarianization for the most vulnerable segments of the working class, and state policies of social retrenchement and urban abandonment, Wacquant 2008*)

Abordarea integrată a relației dintre procese sociale și spațialitate

Diviziunile spațiale și dezvoltarea inegală a diverselor spații (locative) reflectă procesele excluziunii sociale și incluziunii adverse, și se combină cu acestea (re)producând stări de marginalitate avansată caracterizate de segregare spațială, deprivări materiale multiple și stigmatizare culturală de lungă durată.

Analiza acestei relații necesită nu doar o descriere geo-spațială a zonelor și condițiilor de locuire defavorizate, ci și analiza modului în care sistemul social, economic și politic mai larg le produce de-a lungul timpului.

Localizarea unor persoane sau grupuri care trăiesc în sărăcie și se (auto)identifică de etnie romă, în spațiile marginale subdezvoltate ale orașelor este o manifestare a spațializării și rasializării excluziunii sociale și incluziunii adverse.

Interogări ale relației dintre procese sociale și spațiu

După *Space, the City and Social Theory*, Tonkiss 2005

1. Cum sunt relațiile sociale constituite, formate și marcate de spațiul în care ele se desfășoară?

Anumite aranjamente spațiale facilitează relații de colaborare sau relații conflictuale, relații de putere/subordonare și inferiorizare sau de parteneriat, relații de solidaritate sau de exploatare, fragmentare sau coeziune, indiferență, înstrăinare

2. Cum sunt diviziunile sociale, economice și culturale accentuate, adâncite și reproduse de către organizarea spațială a orașului, sau de către granițele spațiale?

Zone de locuire precară/defavorizată/deprivată și zone ale bunăstării locative/gentrificate, medii poluate și medii sănătoase, procese de segregare, ghetoizare și menținerea distanțelor fizice, sociale și morale

Constituirea discursivă a problemelor urbane, sărăcie, crimă sau dezorganizare legate de rasă sau de cultura sărăciei, infraționalității și dezordinii

Ce fel de comunitate este posibilă în spațiul urban? Cum se face trecerea de la un anumit mediu urban la altul? Cum se prelucrează experiența diversității urbane? Cum se reproduc diverse grupuri urbane prin marcarea granițelor spațiale care le despart de alte grupuri?

3. Cum se întâmplă justificarea sau contestarea unei anumite ordine urbane, sau accesul unor categorii și neaccesul altor categorii la spațiul public?

Politica spațiului urban (*The politics of 'Race' and Residence*, Smith 1989):

- Dreptul la oraș, și competiție asupra orașului (*right to the city*, Mitchell 2003)
- Revendicări asupra utilizării spațiului public

Orașul ca spațiu al activismului politic și al contestării puterii

Orașul ca spațiu care asigură resurse spațiale și sociale pentru mobilizare politică

Anumite categorii sociale sunt percepute drept problematice și ținute la distanță de spațiile resursă care contează – prin construirea lor discursivă drept problematice, cei care dețin puterea controlează și regularizează accesul la spațiul public, și simbolic justifică excluziunea socială

4. Cum se reflectă schimbările social-economice prin modificările petrecute în spațiul urban?

De exemplu gentrificarea orașului în anumite părți ale sale, și precarizarea spațiului urban în alte zone, ceea ce exprimă spațial procesele economice ale acumulării de capital într-o parte și a deprivării materiale în cealaltă parte

Schimbări în diviziunea dintre spațiul public și spațiul privat

5. Cum se reflectă și se reproduc relațiile de gen și cele inter-etnice în și prin spațiul urban?

Percepțiile spațiale legate de sentimentul de frică și de siguranță

Declararea anumitor spații urbane drept zone periculoase

Corporatizarea caracteristicilor spațiului

6. Cum experimentează indivizii spațiul urban, cum îl folosesc dincolo de reglementările impuse de politica spațială dominantă?

Practici spațiale cotidiene

Hărți mentale personale

Crearea de spații personale (în mod imaginar și material)

Spații și practici spațiale alternative sau subversive față de ordinea convențională a utilizării spațiului – moduri diferite de a fi în spațiul urban (*heterotopias, other spaces*, Foucault 1986)

CÂTEVA CONCLUZII ALE CERCETĂRII

Tipologia proceselor de formare a spațiilor locative marginalizate

Cauzele formării spațiilor de locuire marginalizată

Segregarea spațială – manifestare și cauză a excluziunii sociale

Tipologia proceselor de formare a spațiilor locative marginalizate

(1)

Chiriașii fostelor locuințe naționalizate, retrocedate vechilor proprietari, sunt evacuați din aceste locuințe și se retrag în spațiile marginale ale orașelor în locuințe improvizate sau locuințe de necesitate, unde costurile vieții sunt reduse (M-Ciuc: rampa de gunoi, Pork city; Cluj: Cantonului; Ploiești: locuințe container sub podul Bulevardului București)

Famiilor care locuiau demult în zone marginale cu acte de proprietate sau de închiriere, neavând posibilitatea să dobândească sau să-și facă altundeva locuințe, li se alătură noile generații, cupluri cu copii, astfel teritoriul extins devine un spațiu al locuirii informale, tolerate dar neglijate de autorități în materie de dezvoltare și îmbunătățire a condițiilor de trai (M-Ciuc: Șumuleu; Cluj: Cantonului; Tg. Mureș: Valea Rece; Călărași: Obor; Ploiești: Mimi)

(2)

Spațiile locuirii informale din zonele centrale ale orașelor, caracterizate de suprapopulare și condiții precare sunt “curățate” de către autorități, locatarii acestora fiind relocați în zonele periferice și poluate ale orașelor (M-Ciuc: stația de epurare; Cluj: noul Pata Rât; Ploiești: Teleajăn/Lukoil; *Baia Mare: Cuprom*)

Căsuțele sau improvizațiile din zone urbane sau sub-urbane devenite obiective ale regenerării teritoriale sau ale proiectelor de dezvoltare economică și rezidențială, sunt demolate, iar locatarii acestora sunt relocați în grup în alte zone, de obicei în teritorii periferice aflate în apropierea unor foste sau și acum active zone industriale (Călărași: Obor și Livada; Cluj: noul Pata Rât)

“Evacuarea de pe strada Coastei s-a făcut datorită faptului că modul de trai a iscat extrem de multe controverse pentru locuitorii din zonă și pentru firmele din zonă și pentru tot ce însemna orașul. Ulterior, ei au fost mutați într-o zonă din Pata Rât (primarul Sorin Apostu).

“Campusul răspunde cerințelor vremurilor noastre. Orașul Cluj merita să aibă un asemenea campus teologic, pentru că cele două școli de teologie actualmente funcționează într-un spațiu neadecvat, studenții sunt înghesuiți într-o clădire mică” (mitropolitul Andrei Andreicuț).

(3)

Din diverse cauze și motivații, se crează sau dezvoltă cartiere ale săracilor (romi) prin programe ale unor organizații private care sprijină familiile stabilite în zone segregate și deprivate, neglijate de autorități (Cluj, Fundația Pro Roma: Dallas), sau prin proiecte ale autorităților locale (*Constanța: Campusul social Henri Coandă*, http://www.youtube.com/watch?v=Vc1PIY20_P4&list=PLE44120655B0BA97E&index=1)

Persoanele care devin fără adăpost sau își pierd locuințele din diverse motive, inclusiv tragedii familiale, accidente etc, sunt relocate de autorități în zone marginale unde deja există forme de locuire informală, sau de nevoie se stabilesc acolo în mod voluntar având sau nu rude acolo (Cluj: rampa de gunoi, Cantonului; Tg. Mureș: La bărci; Ploiești: Blocul NATO; Călărași: Doi moldoveni, Cinci Călărași; M-Ciuc: Pork city)

(4)

Famiile și persoanele chiriașe ale unor vechi blocuri, după renovarea și reabilitarea acestora, în sistemul actual de atribuire a locuințelor sociale nu mai au acces la apartamentele din aceste blocuri și se adună în zone locative defavorizate cu sau fără locuințe sociale (Tg. Mureș: La castel, La bărați, Pe malul Mureșului; Cluj: Cantonului; Călărași: Doi moldoveni și Cinci Călărași; Ploiești: Blocul NATO)

Cămine muncitorești abandonate de foștii angajați ai industriilor locale sunt deconectate de la utilități, devastate, și apoi ocupate de persoane fără locuință sau fără adăpost (Călărași: Doi moldoveni și Cinci Călărași; Ploiești: blocul NATO)

Locatari ai vechilor blocuri socialiste, azi fără resurse financiare sau cu resurse reduse și aflate în imposibilitatea de a plăti costurile utilităților, părăsesc de bună voie sau forțat apartamentele de bloc și se întorc în vechile case familiale, de unde strămoșii lor s-au mutat pe vremurile socialiste în blocuri, sau se alătură familiilor extinse stabilite într-un spațiu comun (Ploiești: Mimiș; Călărași: Livada; Tg. Mureș: Valea Rece)

Degradarea stării locative datorate înșărăcirii comunităților vechi de tip semi-rural situate la periferia orașului (Târgu Mureș: strada Dealului, Valea Rece; Miercurea Ciuc: Șumuleu, Pork City; Călărași: Obor, Livada, Fundăturile Cazarmă, Prelungirea Bulevardului 1 Mai; Ploiești: Mimiș, Bereasca, Bariera București, Boldeasca)

Cauzele formării spațiilor de locuire marginalizată

(1)

Evoluțiile statului român înspre o formă statală neo-liberală

- Sprijinirea acumulării de capital de către întreprinzătorii privați naționali sau trans-naționali (deseori în relații cu elitele politice aflate în poziții decizionale)
- Susținerea ideologiei statului minimal
- Elaborarea unui sistem legislativ care sprijină marketizarea tuturor domeniilor vieții sociale
- Sprijinirea privatizării fondului locativ (retrocedări, vânzarea apartamentelor din fostele blocuri de stat)
- Retragera statului din domeniul locativ sau din rolul de furnizor de locuințe sociale
- Statul renunță la rolul său de dezvoltator

Transformări economice

- Privatizarea fondului economic de stat
- Deproletarizare, dispariția unităților economice de producție
- Munci precare, nesigure, slab plătite
- Rata mare de sărăcie
- Rata mare de sărăcie printre cei care lucrează
- Crearea unor mari inegalități socio-economice
- România se integrează în piața globală ca piață de desfacere de mărfuri, ca furnizor de forță de muncă ieftină, și ca spațiu de depozitare a deșeurilor sau al unor activități economice poluante

(2)

Acumularea de capital financiar de către firmele imobiliare și bănci

- privatizarea spațiului public
- tranzacții imobiliare
- clientelism politic prin facilitarea vânzării-cumpărării de terenuri și imobile
- sistemul de credite bancare imobiliare
- creșterea prețurilor de terenuri și locuințe

Interesele economice și politice ale autorităților locale

- Neglijarea fenomenului excluziunii sociale
- Lipsa unor programe de dezvoltare economică și socială
- Neglijarea zonelor de locuire defavorizate
- Co-interesarea în dezvoltarea infrastructurală a anumitor zone de locuire marginalizată, în timp ce se neglijează alte zone ale localității (ex. Tg. Mureș: Valea Rece; Călărași: Livada)

(3)

Reconfigurări ideologice

- Ideologia meritocrației și competiției, explicarea sărăciei prin incompetențe individuale
- Ideologia statului minimal ca ideal statal
- Distincția dintre cetățenii “merituoși/competitivi pe piață” și “nemerituoși”
- Stigmatizarea săracilor se suprapune cu eticheta de “țigan” asociat cu elemente negative, de ex. “nu vor să muncească”, “nu lucrează suficient (de mult sau bine)”
- “Țigănia” este asociată cu spațiul sărăciei presupus a fi marcat de elemente și fenomene periculoase pentru “cetățeanul normal”, în timp ce se consideră că persoanele de etnie romă merită să locuiască în medii poluate și precare
- Rasismul este utilizat în vederea justificării inegalităților sociale, deprăvirilor materiale și stigmatizării culturale: “este în sângele lor”, “așa este cultura lor”
- Rasismul devine o strategie auto-defensivă (“chiar dacă suntem săraci, noi suntem moral superiori față de ei”, “noi suntem civilizați, noi muncim, noi nu suntem asistați social”, “noi nu locuim lângă rampa de gunoi”)
- Rasismul se integrează în discursul politic în vederea identificării unui țap ispășitor, elementului străin și poluant din corpul cetățenesc, care periclitează ordinea socială și este cauza neîndeplinirii planurilor de dezvoltare (miniștri de externe: Bachonski “infracționalitatea fiziologică a romilor”, Cioroianu: “nevoia deportării romilor infractori în deșertul egiptean”, Marga: “cerșetorii romi periclitează efortul nostru pentru a încheia dosarul Schengen”; prim-ministrul Ponta: “turismul pentru beneficii sociale este caracteristic romilor, ceea ce fac românii de rând este migrație normală”)

Segregarea spațială – manifestare și cauză a excluziunii sociale

(1)

- Segregarea spațială (rezidențială) este o manifestare a excluziunii sociale sau incluziunii adverse/ diferențiate/ inegale (zonele sărace locuite preponderent de romi plasate în spațiile izolate ale localităților, multe dintre ele aflate în apropierea unor medii poluante, reflectă că, comunitățile romi care trăiesc în condiții de precaritate și condiții de locuire sub-standard sunt stigmatizați ca săraci nemerituoși și în mod structural nu au șansa să participe la viața societală)
- Segregarea spațială este o cauză a excluziunii sociale și exacerbează incluziunea adversă împreună cu alți factori (ea reproduce dezavantajele cumulate și deprivările multiple, de exemplu limitează accesul la educație școlară, locuri de muncă decente, servicii de sănătate și alte servicii publice)
- Segregarea spațială limitează contactele sociale ale oamenilor și capitalul lor social, afectează identificarea și demnitatea lor personală, reduce așteptările lor privind carierele școlare și ocupaționale, reproduce vulnerabilitatea în mod trans-generațional

(2)

Spațiul segregat întruchipează diferențierea între “cei dinătru” și “cei din afară”, cei care “merită” și cei care “nu merită” să aparțină societății, sau între clasa de mijloc și categoriile sociale pauperizate

Segregarea spațială este un teren în și prin care – după destrămarea socialismului – actorii sociali negociază din pozițiile inegale ale puterii asupra înțelegerii împărtășite a cine va fi inclus și cine va fi exclus din spațiile sociale considerate “adecvate” conform normelor timpului și locului

Segregarea spațială este un proces care crează și menține diferențierea între cetățeni “merituoși” și “nemerituoși” la intersecția dintre etnicitate și statut social, sau între membrii *mainstream* ai societății și categoriile sociale care, trăind în alte condiții, nu pot face față convențiilor privind modul de trai definite drept norme de către *mainstream*